

Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi
Journal of Translation Studies
Sayı/Number 34 (2023 Bahar / Spring), 156-159
Gönderme tarihi / Received: 23.02.2023
Kabul tarihi / Accepted: 16.06.2023
DOI: 10.37599/ceviri.1255683

Sığircı, İlhami. (2022). *Çeviri Felsefesi*. Nobel. 178 s. ISBN: 978-625-427-116-8

Kitap Tanıtımı/ Book Review

Gökçen HASTÜRKOĞLU

Doç. Dr., Atılım Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, İngilizce Mütercim ve Tercümanlık Bölümü,
gokcen.hasturkoglu@atilim.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0002-0219-7850

Bütün uygarlıklar oluşum sürecinde kapsamlı ve düzenli bir çeviri hareketine gereksinim duyarlar. Yunan uyanışı Anadolu, Fenike, Mısır çevirileriyle, Türk-Uygur uyanışı Hint, İran çevirileriyle, İslam uyanışı Yunan, Hint çevirileriyle, Yeni Batı uyanışı Türk, Arap, Acem, Yahudi ve Yunan çevirileriyle mümkün olabilmektedir. İslâm uygarlığı 8. ve 9. yüzyıllarda Yunanca, Hintçe ve Farsçadan yapılan çevirilerle 10. yüzyılda zirve dönemini yaşamıştır ve Razi, Farabi, İbn-i Sina'yı yetiştiren tam da bu düşünce canlılığıdır. Ne yazık ki 11. yüzyıldan sonra bu gelişme duraklamaya başlar ve İslam uygarlığı bir daha Avrupa, 12. ve 13. yüzyıllarda İspanya'da Toledo ve Sicilya'da yoğun olarak gerçekleştirilen Arapçadan ve İbraniceden Latinceye çevirilerle insanlığın ortak mirasına sahip olmayı başarmış ve bu birikime dayanarak Reform, Rönenans, Aydınlanma ve Sanayi çağını yaşayarak bugünkü refah ve gelişmişlik düzeyine ulaşabilmiştir. Doğu'da ise bu reformlar yapılamadığı için Doğu kendi ortaçağının içine hapsolmuş ve oradan bir daha çıkamamıştır. Bundan dolayı da birçok alanda oldukça geride kalmıştır. Bu çağın açmış olduğu bilimsel ve akılcı düşünme düzeyine ulaşamamış ve bu da evrenselliğin ve bütün insanlığın bugüne kadar üretmiş olduğu ortak bilgi ve düşünme mirasına ulaşmasına büyük bir engel oluşturmuştur.

Açıkça görülüyor ki, felsefe ve çeviri hareketleri insanlığın gelişiminde, ilerlemesinde ve aydınlanmasında yaşamsal bir işlev üstlenir. Batı dünyasının yüzyıllar önce tanıştığı ve birçok önemli isim yetiştirdiği felsefe alanıyla Osmanlı ancak Tanzimat döneminde yine Batı'nın ünlü filozoflarının yapıtlarının çevirisi yoluyla tanışmıştır ve Türkiye'de felsefeye olan ilginin her zaman diğer disiplinlerle karşılaştırıldığında az olduğunu söylemek yanlış değildir. Hele de söz konusu çok disiplinli bir alan olan çeviribilim olduğunda, bu alanın felsefe ile ilişkisini irdeleyen Türkçe olarak üretilmiş

araştırmaların çok kısıtlı olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Çeviribilim çalışmaları kapsamında çok önemli bir yeri olan bu konu, alanda çok uzun yıllardır dersler veren ve yayınlar üreten Prof. Dr. İlhami Sığircı tarafından kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır ve 2022 yılında Nobel yayınları tarafından *Çeviri Felsefesi* başlığıyla okuyucusuyla buluşmuştur. Yapıt Türkçede alanda üretilmiş ilk eserdir. Türkiye’de alandaki boşluğu dolduracak ve ileride konuya ilişkin yapılacak çalışmalara ışık tutacak niteliktedir. Ayrıca Batı’da da bu başlık altında bir kitabın bulunmadığının altını çizmemiz yerinde olacaktır. Dolayısıyla bu çalışma evrensel açıdan da öncü bir niteliğe sahiptir.

Yapıtın kapağının özgün tasarımı okuyucunun özgün bir çalışmayla karşı karşıya olduğunun ilk göstergesidir. Kapakta Türk yazı tarihinin başlangıç simgesi olarak kabul edilen sekizinci yüzyılda Türklerin ilk alfabesi olan Uygur abecesiyle yazılmış Orhun Yazıtları’nın görseli bulunmakta ve kapakta kullanılan göstergeler yazarın rast gele bir seçim yapmadığını, kitabın içeriğiyle doğrudan bir ilişki kurmak istediğini ortaya koymaktadır. İç kapakta ise yazar eserinde derinlemesine araştırıp sorguladığı konuların bazılarını okuyucuya üst başlıklarla sunarak okuyucu tarafından çalışmanın anlaşılmasını kolaylaştırmayı ve konu üzerinde düşündürmeyi amaçladığı söylenebilir. Bunlar, “Çeviride anlam ve yorumlama nasıl olmalı?”, “Kusursuz çeviri olası mı?”, “Gerçekten çeviriyor muyuz?”, “Çeviride kusursuz dil arayışı”, Çeviriyi nasıl okumak ve anlamak gerekir?”, “Çeviriyle düşünmek”, “Dillerin doğusu”, “Dillerin karışması”, “İlk dil/ Kök dil” ve “Yapay dil/ Doğal dil”, vb. gibi konulardır.

Yazarın önsözde kullandığı başsöz (epigraf), “Çevirinin özünü bilmenin tek yolu, onun felsefesini öğrenmektir” (Sığircı, 2022, s. iii) yapıtın amacının okuyucunun çeviriyi tüm yönleriyle sorgulayarak ve çeviri üzerine düşünmesini sağlayarak çeviri sürecini aydınlatmasını sağlamaktır. Buradan hareketle, okuyucuyu ilk yazılı göstergelerden başlayarak günümüz dünyasına kadar tarihi bir yolculuğa çıkartmakta ve bu süreçte çevirinin geçirdiği evreleri ünlü düşünür ve felsefecilere atıflar yaparak ele almaktadır.

Altı bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümü, yazarın kendisine ait olan “Makine sadece çevirir, insan ise yorumlar” (Sığircı, 2022, s. 1) başsözyle başlamakta ve yazar bu sözle çevirinin sadece bir dilden ötekine bir aktarımdan ibaret olmadığına, tarihsel, sosyal, kültürel ve bilişsel süreçler gibi birçok etmeni kapsayan karmaşık bir süreç olduğuna vurgu yapmaktadır. Çevirmenin çok iyi bir yorumlayıcı, hatta yaratıcı olduğunu söyleyen yazar (Sığircı, 2022, s. 5), bu bölümde çeviri yapmayı cerrahi operasyonla eşdeğer tutmakta ve çevirinin ne denli güç bir eylem olduğunu, hem kültürel hem dilsel hem de bilişsel düzeyde büyük bir çabayı gerektirdiğini vurgulamaktadır. Yazar, “Çeviri, bilinmeyen dünyalara gitmeyi gerektiren bitmeyen bir yolculuk, çevirmen de âdeta sözcükler dünyasına hapsolmuş yalnız bir yolcudur. İşte tam da bu yolculuğun nasıl olduğu üzerine düşünmek gerekiyor” (Sığircı, 2022, s. 8) diyerek çeviri felsefesi alanının doğuşunun gerekliliğini dile getirmektedir. “Çeviri Üzerine Düşünmek” başlıklı bu bölüm genel olarak geçmişten bugüne çeviri sürecini ele almakta, okuyucuyu çevirinin uzun yolculuğuna tanıklık ettirmektedir.

İlk bölümde sunduğu bu kapsamlı arka plandan sonra yazar ikinci bölümde çeviri felsefesine ayrıntılı bir giriş yapmaktadır ve bölüme “Çeviri felsefesi, çeviriyi derinlemesine anlamının tek yoludur” (Sığircı, 2022, s. 21) başyazısıyla başlamaktadır.

Burada yazar dillerin dünyasına adım atmakta, Babil söylenine, Platon, Humbold ve Sapir-Whorf'un dil, düşünce ve iletişim üzerine düşüncelerine yer vermekte ve son olarak felsefe çevirisi üzerine atıflarda bulunarak aydınlatıcı çözümler yapmaktadır.

Üçüncü bölümün başında Babil'den sonra tüm insanlığın ortak dilinin çeviri olduğunu vurgulayarak geçmişten bu yana çeviri sorunları üzerine yapılmış farklı tartışmaları ele almaktadır. Bu tartışmalardan bazıları Âdem'in dili "lingua ademica" olarak adlandırılan kusursuz dilin varlığından söz edilip edilemeyeceği, böyle bir dilin olup olmadığı ve dillerin birbirine tam manasıyla çevrilip çevrilemeyeceğidir.

Yazar dördüncü bölüme "Gerçekte sorun öteki diller sorunu değil, kendimize ait olduğunu sandığımız dilin hiç de bize ait olmaması sorunudur" (Sığircı, 2022, s. 57) başsözyle başlamaktadır ve Ricoeur'un dillerin konukseverliği tanımlamasına atıfta bulunarak kaynak dili anlama çabasının bizi başka birine dönüştürdüğüne inandığını belirtmektedir. Prof. Dr. İlhami Sığircı'ya göre çeviri bir çeşit konukseverliktir, çünkü çeviri yaparken kendimizi erek kültürle eşitlemeye çalışırız ve bu çaba gerçekte bize kendimizin de yabancı olduğunu bize hatırlatır (Sığircı, 2022, s. 60). Aynı bölüm içerisinde yapay/doğal dillerden ve dillerin çeşitliliği olgusuna değindikten sonra, çevirmenin metnin yaratıcısı ile aynı konumda olduğunu, özgün esere sadakatın söz konusu olmadığını, aksine anlamı erek kültürde oluşturmak için yapılan çevirinin dillerin sınırlarını genişlettiğini, simgesel olarak geliştirdiğini, yeni bir estetik değerini erek dilde ortaya çıkmasını sağladığını belirtmektedir (Sığircı, 2022, s. 86).

Yapıtın beşinci bölümüne, "Çeviriler sayesinde insanlığın tüm geçmişini okuyabilen ve düşünebilen insan beş bin yıl yaşar" (Sığircı, 2022, s. 93). başsözyle başlayan yazar, çeviriye felsefi bir bakış getirebilmek amacıyla çeviri ve yorumbilim (hermeneutics) arasındaki tarihsel gelişimi ele alırken Schleiermacher, Dilthey, Vermeer, Steiner, Heidegger, Nietzsche, Gadamer ve Derrida gibi önemli isimlere atıflarda bulunarak konuya ilişkin kapsamlı ve derinlemesine bilgiler vermekte ve önemli yorumlarda bulunmaktadır.

"Çeviride Yaratım: Yeniden Yazma, Yeniden Yaratım" bölümünde ise yazar, "Çeviride yaratıcılık, eserin ilk yaratımından daha büyük bir emek ister" (Sığircı, 2022, s. 133) sözüyle aslında çevirmenin işinin kaynak metnin yaratıcısından çok daha zor olduğunu vurgulamaktadır. Yaratıcılık kavramını çeviribilim kuramları çerçevesinde yorumlayan Sığircı, bu bölümde "Çevirmen Gerçek bir yazar mı?" tartışmasına yer vermektedir.

Her sayfasından yoğun bir araştırma ve bilgi birikiminin ürünü olduğu anlaşılan eser akademik ancak anlaşılabilir bir dille, bazen öznel bazen nesnel bir bakış açısıyla çeviri ve felsefe ilişkisini ayrıntılı bir biçimde ele almaktadır. Yazar kalemini çeviriye ilişkin ilginç metaforlarla süslemiş, seçilen zengin örneklerle konuyu daha ilgi çekici ve anlaşılır biçime getirmiş ve okuyucuyu felsefe ve çeviri ilişkisinin felsefi boyutuyla ilgili derinlemesine düşünmeye sevk etmiştir.

Sonuç olarak bu çalışma, çeviriye felsefe açısından yaklaşmanın bizi ne kadar zenginleştirebileceğini, bize çevirinin özünü öğretebileceğini düşündürücü ve sorgulayıcı biçimde ortaya koymaktadır. Öte taraftan bu çalışma bugüne kadar çeviriye ilişkin

yaklaşımlardan derin çizgilerle ayrılmakta ve bu alana yeni bir soluk ve farklı bir açılım getirmektedir. Felsefe alanında dilimize henüz kazandırılmamış yapıtların Türkçeye çevrilmesinin de ne denli önem arz ettiğini gözler önüne sermekle kalmayıp, çevirinin doğası gereği felsefi bir eylem olduğuna, bu nedenle de çevirinin felsefeden ayrı düşünülmemeyeceğine vurgu yaparak çeviri felsefesi alanına hem kuramsal hem de kavramsal önemli katkılar sağlamaktadır. Ayrıca çeviri çalışmaları konusunda, çeviri felsefesi adı altında yeni bir alan açarak alandaki araştırmacılara, çevirmenlere ve aynı zamanda felsefe öğrencilerine de eşsiz bir temel ve güncel başvuru kaynağı oluşturmaktadır.